

UKRAJINSKO-HRVATSKE KNJIŽEVNE VEZE,

sežu u rani srednji vijek, jer izvori upućuju na pretpostavku da bi etnonim »Hrvat« svojim korijenima mogao biti povezan i s prostorom Ukrajine još od predslavenskih vremena. U starokijevskome pisanom spomeniku, poznatom kao *Nestorov ljetopis* (početak XII. st.), spominje se ime plemena Hrvata kao sudionika različitih događaja iz X. st. U znanosti se upućivalo na izričite podudarnosti u nizu pojmova iz najznačajnijeg spomenika staroruskog zakonodavstva kneževa doba, *Rus'ka pravda* (početak XI. st.), i *Poljičkog statuta*. Veze su se mogle održavati između zapadnoukr. i hrv. regija, na što upućuje niz srodnosti u toponimiji, etnologiji i dr. Posredničku je ulogu imala Galicija sa središtem u Lavovu, uključenim u različite veze s katoličkom Europom, odakle je stizala i prijevodna književnost, nastala u Ukrajini preko južnosl. posredništva. *Pripovijest o Indijskom carstvu*, zapadnoga podrijetla, prevedena s latinskoga u Dalmaciji, stigla je u XIII. st. do Galicije, gdje je utjecala na galički ep i možda ljetopis. U XVI. st. nastaju, uz južnosl. posredništvo iz tal. izvora, priče o *Tristanu i Izoldi* i viteška priča o *Bovi kraljeviću*. Veze se dinamiziraju s uspostavom crkvene unije 1596; u ukrajinskoj polemičkoj književnosti poznato je ime M. A. de Dominisa: njegovo je djelo *Epistola ad episkopos* (1616) bilo prevedeno kod Ukrajinaca uskoro nakon prvoga izdanja i smatra se (J. Hamm) jedinim slavenskim prijevodom hrv. polemičara. Uloga ukrajinskoga kosaštva u otporu osmanlijskoj ugroženosti širila se i do hrv. središta, što potvrđuje Gundulićev *Osman*,

gdje su opjevane i pukovnije ukrajinskoga kosaštva. Crkvena unija poticala je dolazak ukrajinskih grkokatolika u Rim. Unijatski episkop M. Terlec'kyj zastupao je ideju povezivanja crkava, u čemu su posredničku ulogu imali i Hrvati. Do zbližavanja s Hrvatima došlo je 40-ih god. XVII. st. u prevodenju hrv. glagoljskih knjiga na crkvenoslavenski ukrajinske redakcije. R. Levaković je uz Terlec'kog radio na prijevodima; pritom se koristio *Gramatikom* M. Smotryc'kog. U tom ozračju formirala su se uvjerenja mladoga J. Križanića koji je u Rimu upoznao Ukrajinca, postavljao pitanja o povijesti Ukrajine-Rus'i (Rutenije), njezinu imenu, jeziku, vjeri, književnosti, što se može smatrati počecima hrv. ukrajinstike. Križanić je u jednome od rimskih zbornika objavio i pjesmu nazvanu *Duma*, očigledno pod utjecajima spoznaja o ukr. književnosti. Njegov barokni slavizam srodan je uvjerenjima ukr. baroknih polemičara koji su, glorificirajući slavenski svijet, spominjali i »Horutane«. U nizu djela iz svojega ukrajinskog razdoblja Križanić se služio ukrajinskim jezikom, a Ukrajinu opisuje u putopisu *Od Lavova do Moskve*. Njegova filološka djela nastala su na temelju *Gramatike* M. Smotryc'kog, koja je bila poznata i hrv. jezikoslovcima sve do XIX. st. Ilirci su se upoznavali s ukr. folklorom i djelima T. Ševčenka uz posredništvo kulturnih emisara iz Rusije, podrijetlom Ukrajinaca, kao i preko drugih slav. književnosti. Gogolja se u hrv. književnosti doživljavalo kroz zanimanje za kosaštvo, najprije kao autora maloruskih (caristički naziv za Ukrajinu) ili rusinskih (zapadni naziv za Ukrajinu) pripovijesti. P. Preradović je u poruci *Rusinom* (1850) pozdravio Ukrajinca kao jednu od grana slavenstva. Prepoznavajući Ukrajinu, hrvatski su se pisci oslobađali od idealiziranja slavenstva kao harmoničnoga bratstva, čemu su pridonosili prijevodi djela T. Ševčenka. Prvi prijevod (*Rasuta mogila*) objavio je 1863. A. Šenoa, što je bio prvi prijevod Ševčenka kod južnih Slavena. Hrvatska književnost upozнала je pak ukrajinski realizam kroz stvaralaštvo M. Vovčoka, čija su se djela, prevedena od 1869, doživljavala kao »ukrajinska pripovijetka«. Početkom 70-ih god. XIX. st. Ševčenka je prevodio mladi A. Harambašić: *Pjesničke pripovijesti* u izdanju MH 1887. bile su prvo i opsežno knjižno izdanje prijevoda ukr. pjesnika na južnosl. prostoru te je i Harambašićevo pjesništvo bilo pod Ševčenkovim utjecajem. God. 1889. MH je objavila Harambašićev prijevod M. Vovčoka, *Pučke pripovijetke*. Iz ukrajinskog realizma hrvatska je književnost potkraj 80-ih god. XIX. st. upozнала prozu J. Fed'kovyča. Veliko zanimanje za ukr. književnost izražavao je S. S. Kranjčević, u čijoj su *Nadi* objavljeni prijevodi ukr. pisaca.

Na ukrajinskoj strani dinamiku upoznavanja s hrv. književnošću sprječavala je rigorozna politika ruskoga carizma, koji je posebnim direktivama od 1863. i nadalje sistematski zabranjivao ukrajinski jezik, kao i prevodenje s drugih književnosti. Više mogućnosti imala je zapadnoukr. književnost, na prostorima u okviru Austro-Ugarske. Veze s Hrvatima ostvarivale su se i preko Beča, gdje je 1870. stvoreno društvo Sič. *Literaturno-naukovyy visnyk* objavljivao je hrv. pjesnike u prijevodima I. Franka i P. Karamnas'kog. Ukrajinsko društvo Prosvita u Lavovu (od 1873. Književno, a od 1892. Znanstveno društvo Taras Ševčenko) održavalo je kontakte s hrv. filozofima, i u svojem časopisu objavljivalo radove o Hrvatskoj. Neposredne veze održavale su se s T. Maretićem, V. Jagićem i drugim hrv. znanstvenicima koji su davali visoke ocjene zapadnoukr. filozofima te surađivali s njima. I. Franko zanimao se za hrv. folklor i književnost, a sredinom 90-ih god. XIX. st. objavio prijevode hrv. pjesništva koje je slao u Sibir pjesniku-disidentu P. Grabovskom, a on je iz Sibira slao u Lavov hrv. prijevode. Za glazbu vodećeg ukr. skladatelja M. Lysenka zanimao se F. Kuhač. Ukrajinska filologija u podruskoj Ukrajini, iako primorana izražavati se na ruskome, pokazivala je zanimanje za hrv. književnu povijest, te su se u Kijevu i u drugim središtima objavljivala potkraj XIX. st. istraživanja o Dubrovniku, I. Gunduliću, P. i N. Zrinskom, te o dubrovačkim piscima. F. Rački i V. Jagić

u putopisima prikazuju ukrajinsku književnost, a održavali su i veze s ukr. filozofima, posebice s I. Frankom. U zapadnoukrajinskim knjiž. krugovima poznata su imena A. G. Matoša, V. Vidrića, V. Nazora i I. Vojnovića. Širenju spoznaja o Ukrajini pridonosile su i migracije od kraja XIX. st. – Ukrajinaca iz Galicije, kao drugoga vala poslije XVIII. st. koji je dolazio pod starim imenom Rusina. Sudjelovanje Ukrajinaca iz zapadnoukr. regija, Galicije, u I. svj. ratu, gdje su bili s Hrvatima na istoj fronti, imalo je odjeka i u književnosti, od Krležine *Galicije* do stvaralaštva ukrajinskih novelistica antiratnoga sadržaja. Hrvatski je tisak donosio opširne informacije o Ukrajini, priopćio o smrti I. Franka 1916, predstavljajući ga kao najvećeg ukr. pisca. Događaji u središnjoj Ukrajini nakon proglašenosti 1917. vodili su prema zbližavanju s Hrvatskom, gdje je ukrajinska vlada namjeravala otvoriti konzulat. Međutim, sovjetska invazija spriječila je osamostaljenje Ukrajine. Galicija je i dalje održavala veze s Hrvatskom. Između dvaju svj. ratova u hrv. tisku izišlo je više prikaza o ukr. književnosti, a utjecaj na dinamiku odnosa dala je ukrajinska dijaspora: izdanje knjige *Velikom Slavenu: spomen knjiga prigodom 60-godišnjice smrti Tarasa Ševčenka* (1922) pokazuje djelatnost ukr. dijaspore, hrv. ukrajiništa i okupljanje ukrajiništa u Europi, ne samo prikazom Ševčenka već i književnosti i društ. života Ukrajine. Ukrajiništkom su se bavili J. Badalić i I. Esih, težeći komparativnom pristupu, od etnologije do suvremene književnosti. U Hrvatskoj su se u kazalištima 1911. i 1927. postavljala djela ukr. dramskog pisca V. Vynnyčenkina, dok se u Lavovu 20-ih god. izvodio *Ekvinocij* I. Vojnovića. Tridesetih god. XX. st., pod utjecajem sovjetskih kriterija, u istočnoj se Ukrajini više pozornosti davalo piscima sa soc. motivima. Zbog poteškoća uspostavljanja neposrednih veza s Hrvatskom, glavni orijentir bili su ruski prijevodi. U Lavovu je 1932. J. Galan, pisac ljevičarskih uvjerenja, objavio prijevod odlomka Krležine novele *Tri domobrana*. Krleža je s vremenom postao glavni predstavnik hrv. književnosti u ukrajinskim prijevodima.

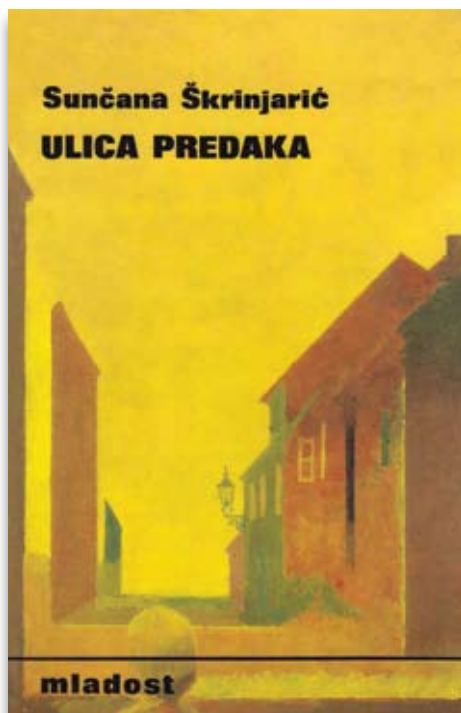
U hrvatskoj percepciji Ukrajine izražene su tri tendencije: građanska, socijalna i nacionalna. Prvu predstavljaju filolozi, prevoditelji koji Ukrajinu simpatiziraju izvan političkih pripadnosti, uspoređujući dvije književnosti (I. Esih, F. Bučar), drugu predstavlja A. Cesarec, koji u *Putovanju po Sovjetskom Savezu* 1940. o Ukrajini piše hvaleći sovjetski režim, ne uočavajući antiukrajinske represije, a s ulaskom Crvene armije u zapadnu Ukrajinu nastaje novi val ukrajinske emigracije, koja potvrđuje svojih ideala vidi u hrv. težnjama prema neovisnosti od Kraljevine Jugoslavije. U suradnji s ukrajinskom dijasporom posebice je učinkovit bio S. Gašparović, koji je objavio knjigu prijevoda iz ukr. književnosti (U. Samčuk, *Za zemlju*, 1941; V. Stefanyk, *Smovi*, 1943), studije o Ševčenku i o ukrajinskoj nacionalnoj borbi. Uz njegova zalaganja ukrajiništva se predavala na Sveučilištu u Zagrebu potkraj II. svj. rata. U novom jugosl. režimu ukrajiništva je proganjana, posebice predstavnici ukrajinske dijaspore, grkokatoličke crkve, intelektualci i prevoditelji. U valu rusko-sovjetske informativne invazije, ukr. književnost imala je sekundarno mjesto, ali je dolazilo do susreta, u sklopu sovjetskih delegacija, ukrajinskih pisaca s hrvatskima, a posebice do upoznavanja sa stvaralaštvom partizanskoga razdoblja V. Nazora, te nekih drugih pjesnika, koje su prevodili vodeći ukr. pjesnici M. Rylj's'kyj i L. Pervomaj's'kyj. U Hrvatskoj su s ruskoga prevedeni memoari vođe partizanskoga rata S. A. Kovpaka (*Od Putivlja do Karpata*, 1947, prev. Lj. i A. Malinar), te trilogija vodećega ukr. romanista O. Gončara (*Stjegonoše*, 1949, prev. J. Smolčić). U godinama hladnoratovskih napetosti, zanimanje za ukr. književnost izraženo je više s hrv. strane, uglavnom za klasiku – prevodile su se većinom ukr. pučke bajke, izišla je knjiga I. Franka (*Pripovijesti*, 1950, prev. R. Šovary), dok je publikacijom o Ševčenku A. Flaker otpočeo djelatnost i kao ukrajiništ. Hrvatska književnost vratila se u ukrajinski informativni prostor u razdoblju popuštanja napetosti, od kraja 50-ih do sredine 60-ih god.,

uglavnom prijevodima iz klasike. Ponajčešće uz rusko posredništvo, prevedeni su A. Šenoa (*Seljačka buna*, 1957), M. Držić (*Dundo Maroje*, 1965), pjesnici hrv. renesanse, romantizma i moderne, dok je u književnoj kritici hrv. književnost prikazana uglavnom u općim pregledima jugosl. književnosti. Više je urađeno na hrv. strani, u čemu je velika zasluga A. Flakera, A. Menac i drugih koji su objavljivali prijevode od ukrajinske klasike do predstavnika moderne književnosti (*šitdesjatnyka*). Uvođenje lektorata ukrajinskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1964, kao jedinog visokoškolskog ustanovi na južnoslavenskom i širem prostoru gdje se predavala ukrajiništva, i to uz sudjelovanje lektora iz Ukrajine, pridonijelo je i utjecalo na uzajamna upoznavanja. Sedamdesetih i 80-ih god. XX. st. objavljivali su se prijevodi s obje strane: u Ukrajini su prevodeni većinom pjesnici hrv. renesanse i romantizma, te pisci ratne tematike (najpoznatiji su I. G. Kovačić, M. Krleža i M. Božić). U Hrvatskoj su 1979. i 1985. objavljeni hrvatsko-ukrajinski i ukrajinsko-hrvatski rječnici. S obje strane istražuju se književne veze; studije i rasprave posvećene su jezičnim usporedbama. Deveti međunarodni kongres slavista održan u Kijevu 1983. potaknuo je istraživanje veza J. Križanića s Ukrajinom; objavljene su kroatističke monografije J. Paščenka (*V. Nazor i folklorizam u hrvatskoj književnosti – V. Nazor i folklorizam u hrvatskoj literaturi*, 1983), P. N. Rud'akova (*Ukrajinsko-hrvatske književne veze u XI–XX st. – Ukrajins'ko-horvats'ki literaturni vzajemny v XI–XX st.*, 1987), a poglavlja o hrv. folkloristici u sintetičkim studijama. Važan doprinos istraživanju ukrajinske avangarde bila su istraživanja A. Flakera i izložba *Ukrajinska avangarda 1910–1930.* u Zagrebu (1990). Izložba i katalog o ukr. avangardi, s radovima hrvatskih, ukrajinskih i svjetskih stručnjaka o predmetu koji se u Ukrajini prešućivao, bila je prva prezentacija ukr. avangarde u inozemstvu uopće.

Hrvatska i Ukrajina među prvima su jedna drugoj priznale neovisnost; Domovinski rat dobio je podršku u ukr. tisku zahvaljujući i građanskoj diplomaciji (1992. osnovano je Društvo ukrajinsko-hrvatskog prijateljstva, predsjednik J. Paščenko). God. 1993. na Sveučilištu u Kijevu prvi put je na postsovjetskom prostoru uvedena kroatistika kao samostalan predmet. Značajan impuls dinamici veza dalo je uspostavljanje diplomatskih odnosa i otvaranje veleposlanstava koja su poticala inicijative. U Hrvatskoj su objavljena časopisna izdanja s tematskim blokovima o Ukrajini, književnosti, kulturi, uzajamnim vezama (*Most/The Bridge*, 1996; *Kolo*, 1997; *Hrvatska revija*, 2006; *Dubrovnik*, 2007). Antologija *U ovom strašnom času* A. Stamaća i I. Sanadera doživjela je u Ukrajini nekoliko prijevoda i varijanata, također i na rus. jeziku. Antologijski izbor hrv. pjesništva *Čudo prvoga* (*Dyvo peršogo*) u prijevodu L. Talalaja izišao je u Kijevu 2000; D. Pavlyčko objavio je 2008. *Malu antologiju hrvatske poezije* (*Mala antologija horvats'koji poeziji*, izbor D. Pavlyčko i J. Paščenko). Od proznih djela objavljeni su roman S. Mraovića *Konstantin Bogobojazni* (2005, prev. J. Lysenko) i *Hrvatski suvremeni mozaik* (2006, u prijevodu i izboru ukrajinskih kroatista iz Lavova). U Hrvatskoj su, među ostalima, objavljivani: u izdanju MH, dvojezično antologijsko izdanje *Ukrajinska lirika* (1998, prev. A. Menac), *Ukrajinski književni huligani: izbor iz suvremene ukrajinske proze* (2002, prir. i prev. Lj. Vasiljeva, A. Pavlešen i D. Pešorda), *Ukrajinske bajke* (2002, urednik S. Mraović). Doprinos u prevodenju iz klasike, folklor, suvremene književnosti i dramskih djela dali su Đ. Vidmarović, A. Pavlešen, D. Pešorda i D. Poljak-Makaruha. God. 2008. obnovljena je Udruga hrvatskih ukrajiništa, stvorena 1998. kao ogranak Međunarodne udruge ukrajiništa; pokrenuta je i biblioteka *Ucrainiana Croatica*, s prvom knjigom, zbornikom *Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932.–1933.: Golodomor/gladomor* (2008). Širenju ukrajiništike pridonosi Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koja je 2007. obilježila deset godina studija.

LIT: A. Flaker, *Ukrajinska književnost u Hrvatskoj*, Croatica, 1970, 1; J. Paščenko (ur.), *Hrvatska/Ukrajina* (zbornik), Zagreb 1996; *isti*, Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine, Zagreb 1999; Lj. Falc (ur.), *Poezija i proza Rusina i Ukrajinaca Hrvatske* (zbornik), Vukovar 2000; *Ukrajina* (tematski blok), *Hrvatska revija*, 2006, 2. J. Paščenko

»ULICA PEDAKA«, roman Sunčane Škrinjarić, objavljen 1980. u omladinskoj biblioteci Jelen izdavačke kuće Mladost u Zagrebu. Žanrovski, kritika ga je svrstavala u »romansiranu biografiju«, »roman o odrastanju«, ili je određivan kao roman s infantilnim pripovjedačem. *Ulica predaka* uključena je i u opsežnu knjigu

Ulica predaka, S. Škrinjarić, Zagreb 1980.

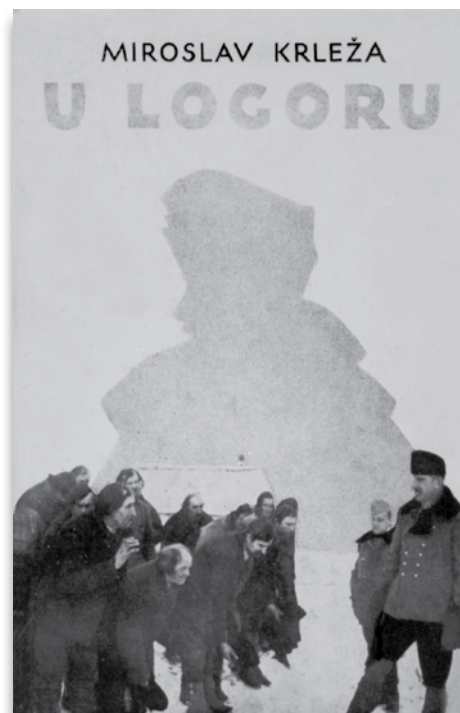
Kuća od riječi (2004), svojevrsni presjek literarnog opusa S. Škrinjarić, koji se sastoji od autobiografske trilogije (*Ulica predaka*, *Is-pit zrelosti*, *Bijele strijele*), trinaest pripovijesti, jedne radiodrame, osam pjesama, nekoliko priča za djecu, jednoga eseja, sjećanja na baku Zofku Kveder i pisma upućenog uredniku knjige.

Ulica predaka početni je dio autobiografske trilogije u kojoj autorica pripovijeda o svojem odrastanju kroz lik Tajane. Knjiga je napisana u trećem licu jednine i tipološki se uklapa u matricu asocijativnih autobiografija; naglasak je stavljen na prikazivanje međusobnih odnosa unutar građanskih obitelji u kakvoj je autorica odrastala. Škrinjarić kroz poetičke naočale ženskoga pisma vrlo jasno opisuje svoj ne uvijek najbolji odnos s majkom, osobnu tragediju biološkog oca, vrlo dirljiv odnos s Malim bratom, iskrenu povezanost s tetom. Kratkim rečenicama uspijeva zaustaviti duh patrijarhalnoga vremena 40-ih i 50-ih god. XX. st., prepunog društva i polit. frustracija. Autorica opisuje svoje prijatelje (posebice prijateljicu Vlastu), sklona je detaljnom prepričavanju intimnih razmišljanja o sebi kao ženi, narativnom propitivanju granica prikrivene tjelesnosti, kao i prostora osobnih strasti. Osobni život Tajane za II. svj. rata u Zagrebu u središtu je naracije koja se temelji na razvijenoj fabuli s brojnim epizodama. Razgranatoj fabuli pridonose i dokumenti (isječci iz novina) koji slijede tekst, a kojima autorica podcrtava povijesni vremenski okvir radnje i tako ostvaruje dojam autentičnosti i vjerodostojnosti. Često se u *Ulici predaka* naracija zaustavlja na opisivanju nekonvencionalnih komunikacija s drugima, u koje autorica vrlo vješto upleće osobne, autoreferencijalne priloge o pisanju i čitanju.

LIT: A. Matijašević, *Razaranje krivotvorenih slika*, u knj. S. Škrinjarić, *Ulica predaka*, Zagreb 1980; V. Kesić, *Mračna strana Sunčane Škrinjarić*, *Start*, 1982, 344; B. Donat, *Sunčana Škrinjarić*, »Ulica predaka«, *Republika*, 1982, 7-8; I. Luksić, *Autobiografija u raznim licima*, u knj. S. Škrinjarić, *Ulica predaka i druga proza*, Zagreb 1997; K. Luketić, *Između velike i dječje povijesti*, *Vijenac*, 1998, 121; S. Hranjec, *Dječji hrvatski klasi-ci*, Zagreb 2004; H. Sablić Tomić, *Gola u snu*, Zagreb 2005.

H. Sablić Tomić

»U LOGORU«, prozna drama u tri čina Miroslava Krležea, prvi put cjelovito objavljena u knjizi *U logoru*. *Vučjak: dvije drame* u Zagrebu 1934, u izdanju Minerve. Prazvedena je u Osijeku 1937.

U logoru, M. Krleža, Zagreb 1934.

Krležologija se intenzivno bavila odnosom između Krležine drame *Galicija* (zapravo pra-*Galicija*, 1922), odnosno 1977. objavljene nove *Galicije* koja je nastala 1964. u kazališne svrhe, preradbom drame *U logoru*. Za razliku od starijih analitičara (M. Matković), koji su tvrdili kako je drama *U logoru* prema ranijoj *Galiciji* tek razrada nekih realističkih elemenata iz ranije verzije, noviji istraživači zaključuju kako je riječ o dvama tematski i problemski bliskim djelima, ali ne i dramama koje bi se međusobno razlikovale tek na razini varijanti. Radi se o zasebnim dramama, od kojih se ona mlađa, pod naslovom *U logoru* (koja 1964. postaje nova *Galicija* s prologom), dramaturškom strukturom, jezikom, stilom te aktivnim sudjelovanjem, odnosno spominjanjem nekih likova iz glembajevskoga ciklusa (dr. Gregor, dr. Altmann, Marcel Faber-Fabrizy), može dovesti u posvemašnju blizinu s ciklusom. Neki fabularni elementi za dramu nalaze se i u Krležinim dnevničkim zapisima iz I. svj. rata. Događa se u jesen 1916. na galicijskom ratištu, gdje u »komandi detašmana Feldmarschalleutenanta Hahnencampa« služe i brojni hrvatski (zagrebački) pričuvni časnici. Prvi čin zbiva se uvečer u školskoj učionici pretvorenoj u adutaturu, drugi nekoliko sati kasnije na otvorenom, pod vješalima, a treći neposredno iza drugoga, u blagovaonici dvorca. Već se na početku drame osjeća napetost uzrokovana situacijom na fronti, odakle dopiru vijesti o teško zaustavljivoj navali ruske vojske. U takvoj atmosferi hipersenzibilni kadet Horvat te natporučnik Kamilo Gregor dolaze u sukob s natporučnikom Pubom Agrame-rom zbog njegovih izrazito amoralnih stavova. Horvat, buntovni intelektualac i umjetnik (pijanist), pozvan je da te večeri svira na